

4. Liturgické symboly

(liturgické gestá, postoje a symboly, liturgické sprievody, najznámejšie symboly a znaky Krista, podoby kríža)

V živote používame množstvo rozličných znakov: písmená, číslice, slová, značky... v ktorých si odovzdávame určitý obsah, informácie. Nemali by pre nás význam, keby sme nepoznali ich zmysel.

Aj stretnutie Boha s človekom sa uskutočňuje pomocou znakov. Ide o „**viditeľné znaky na označenie neviditeľných skutočností**“, ktoré určil Kristus alebo Cirkvev. Znak je skutočnosť, ktorá poukazuje na inú, hlbšiu realitu, je obsažnejší a silnejší než reč. Jednotlivé znaky v liturgii majú

4 vlastnosti:

- rozmer pripomínajúci
- rozmer zvestujúci
- rozmer záväzný
- rozmer prisľubujúci
-

(Např. krst - **pripomína** umučenie, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša; dielo stvorenia, potopu, prechod Izraelitov cez Červené more, krst Ježiša v Jordáne, zázrak v Káne Galilejskej;

- **oznamuje** udelenie milosti posväcujúcej, smrť hriechu, účasť na Kristovom zmŕtvychvstani;
- **zaväzuje** riadiť sa Božou láskou, základ pre mravný život;
- **prisľubuje** účasť pokrsteného na Kristovej sláve v nebi.

Modlitba - **pripomína** modlitbu Krista, ktorý sa rozprával s nebeským Otcom pri rozličných príležitostiach, v rozličnom čase a na rôznych miestach

- **vyjadruje** vnútorný zážitok človeka- vd'ačnosť, prosbu, odprosenie
- **zaväzuje**, aby sa usiloval zachovať si čisté srdce, jednotu s Bohom, s ľuďmi
- **predpovedá** budúcu slávu...)

Liturgický znak má byť jednoduchý, zreteľný svojou stručnosťou a vyhýbať sa nepotrebným opakovaniam, prispôbený chápanosti veriacich, aby ich nebolo treba mnoho vysvetľovať.

Liturgické znaky: slovo, obrady, predmety, miesta, nádoby, odevy, insignie, liturgický jazyk, hudba, spev...

Delenie:

- **gestá**
- **postoje**
- **symboly**

Liturgické gestá- sú *prejavom jednoty a spoločenstva* zhromaždených veriacich. Vyjadrujú myseľ a duchovný postoj účastníkov a tiež ich ovplyvňujú. Je potrebné dbať o to, aby činná účasť veriacich na liturgii bola skutočne prejavom jednoty v Kristovi.

- **liturgický bozk:** je *prejavom úcty* a duchovnej oddanosti. Veľmi často mal posvätný charakter i obsah.

Egyptania bozkávali nohu svojmu vládárovi, v SZ bol znakom pozdravu, prejavom lásky a priateľstva (Jonatán a Dávid), prejavom úcty... V liturgii existoval od samého začiatku. Bol prejavom nadprirodzenej lásky, bratstva a jednoty s Cirkvou, pokoja a zmierenia- uskutočňoval sa pred svätým prijímaním. Dnes je bozk nahradený znakom pokoja a jeho voľba sa ponechala na konferenciu biskupov. Kňaz bozkáva oltár, evanjeliár ako prejav úcty. My na veľký piatok kríž pri poklone, alebo obradoch.

- **pozdvihnutie očí:** prejav *nasmerovania duše a mysle k Bohu*. Modliaci sa v túžbe po Bohu spontánne obracal svoj zrak hore. Človek si hlbšie uvedomuje Božiu prítomnosť a dosahuje väčšiu vrúcnosť v modlitbe. (v 1. kánone pri anamnéze)

- **gestá rúk:** Biblia často spomína „*ruku Božiu*“ ako symbol dávania, pôsobenia „...otváraš svoju ruku, sýtia sa dobrotami...“ Ostávať v rukách niekoho, znamená byť mu k dispozícii. V SZ je vkladanie rúk znakom požehnania. Aj v liturgii sa často vyskytujú gestá rúk – *rozťahnuté, zložené, vložené*.

Prví kresťania sa modlili ako pohania- s predpaženými rukami, dľaňami hore – očakávanie pomoci z hora. Neskôr – s rozťahnutými rukami – pripodobniť sa ukrižovanému Kristovi. Toto modlenie bolo dosť bežné hlavne v stredoveku a staroveku, čo pri väčšom počte veriacich v chráme spôsobovalo ťažkosti.

- **Rozťahnuté a zdvihnuté ruky:** znázorňuje očakávanie pomoci zhora, pripomína prítomnosť Pána v liturgickom zhromaždení. Dnes sa udržalo pri recitovaní, či speve modlitieb pred reformy Karlovcov: kolekta, super oblata, postkomúnia, eucharistická modlitba.
- **Zopäté ruky:** pochádza z 13. stor. Zloženie rúk dľaňami k sebe s vyrovnanými prstami, so skríženými palcami, bolo symbolom úpenlivej prosby v mene ukrižovaného Krista, tiež symbolom ducha pokory a dôvery v Boha.
- **Vkladanie rúk:** častý starozákonný rítus, znamenalo poverenie človeka dôležitým poslaním, odovzdanie požehnanie, alebo moci, Ducha Svätého, či uvoľnenie spod moci zlého ducha. (birmovka, vysviacka...)Vkladanie rúk na obetné dary pred premenením je symbolom sebaobetovania kňaza a veriacich.
- **Bitie v prsia:** prejav pokánia, keďže srdce sa považuje za sídlo vôle a citu, teda aj za sídlo hriechu načo upozorňuje aj sám Ježiš: „Lebo zo srdca vychádzajú zlé myšlienky, vraždy...“ Keď sa človek bije do prs, naznačuje ako mýtnik v chráme, že si uvedomuje svoj hriech, slabosť a ľuťuje z celého srdca.
- **Umývanie rúk:** symbol čistoty i praktický význam
- **Znamená kríža:** je výsostne kresťanským symbolom. Pripomína vykúpenie, tiež že kresťan má ukrižovať sám seba s Kristom a nasledovať ho na bolestnej ceste. „V kríži sa Boh najhlbšie skláňa k človekovi...“

Malý kríž robili prví kresťania veľmi skoro na čele katechumenov, aby si uvedomili svoju príslušnosť ku Kristovi; od apoštolských čias sa kresťania značia na čele týmto znamením pri odchode z domu, pri jedle, pred prácou, pred spaním...Od 12. stor je známe znamenie kríža na čele, ústach a na prsiach. Tzv. veľký kríž rukou od čela na pravé a ľavé rameno vošiel do liturgie v 13. stor., oficiálne sa spomína v misáli, ktorý bol vydaný v roku 1570 za Pia V. Znak kríža je úkonom

- **označujúcim:** som veriaci, som Kristov...

- **sprostredkujúcim Božiu milosť:** biskupské, kňazské, žehnanie vecí...

V časoch prenasledovania stretávame:

1. **Štvoramenný kríž-** v kruhu je predkresťanský symbol svetla a slnka, bol znakom zdravia a života, známy u ázijských národov, i u starých Germánov
2. **Kríž v podobe písmena tou –T.** Prorok Ezechiel na Boží príkaz označil ním tých, ktorí si zachovali vieru; nosili ho i mnísi a z úcty k sv Antonovi Pustovníkovi sa nazýva kríž sv. Antona.
3. **Kríž s úchytkou-** ako hieroglyf egyptského písma označuje život
4. **Svastika- hákový kríž:** Budhisti v ňom videli kľúč od raja, poznali ho i starí Germáni, preto sa stal znakom nacistov. V románskej dobe sa vyskytoval v cirkevnej ornamentálke ako ochrana pred diablom.

V dobe slobody dostal kríž podoby:

Rovnoramenný kríž - grécky

Latinský kríž

Keltský kríž – latinský, ale hornú časť má lemovanú kruhom

Kríž sv. Andreja X

Vidlicový kríž Y

Arcibiskupský kríž – má dve priečne ramená, pričom spodné je dlhšie ako horné. U nás ho poznáme pod názvom cyrilo-metodský kríž.

Pápežský kríž, má 3 priečne ramená od najkratšieho po najdlhšie

Pravoslávny kríž- tretie rameno umiestnené na kríži je šikmo

Jeruzalemský kríž- medzi jednotlivými ramenami má umiestnené malé rovnoramenné krížiky, má pripomínať 5 rán Krista

Maltský kríž – jednotlivé konce kríža sa v podobe vidlice, je symbolom 8 blahoslavenstiev

Liturgické postoje

- **státie:** stáť vzpriamene je prejavom dôstojnosti, úcty. V celom svete sa pri stretnutí s predstaveným každý postaví. Pri liturgii je prejavom úcty voči Bohu ako najvyššiemu Pánovi. Je základným liturgickým postojom, znamená *aktivitu človeka v liturgii a ochotu konať*. Je tiež prejavom vďaky a očakávania. Človek stojac pred Bohom v modlitbe sa otvára pre nebeské veci a ako slobodná bytosť sa vedome dáva Bohu k dispozícii. Ako Ježiš v synagóge vstal, aby prečítal úryvok Izaiášovho proroctva, tak sa od začiatku v Cirkvi Božie Slovo čítalo a počúvalo postojáčky.

- **sedenie:** prislúchalo úradným osobám a učiteľom ako znak moci a dôstojnosti. „...knihu zvinul, vrátil ju sluhovi a sadol si...“ Sedenie je tiež postoj *počúvajúceho*. „Mária si sadla Pánovi k nohám a počúvala jeho slovo.“ Uľahčuje sústredenie potrebné na počúvanie.

- **kľáčanie:** ako dlhší modlitbový postoj či prechodné gesto- pokľaknutie- bolo prevzaté zo starých pohanských zvykov. Pohania si kľákali pred sochou svojho božstva, pred bustou; v SZ bolo vyjadrením úctivej bázne a podriadenosti vôle Božej. Mnohí prichádzali za Ježišom s prosbou a pokľakli pred ním; sám Ježiš sa modlil k svojmu Otcovi kľáčiaci. Kľáčanie je *prejavom pokory* (Sv. Hieronym určil, že telesné pokľaknutie má byť sprevádzané pokľaknutím srdca, vrúcnosti, poklony a úcty (adorovanie- oslava Boha).

- **úklon:** je prejavom hlbokej úcty a oslavy. Môže byť trojaký:

a, malý – úklon hlavy;

b, stredný- úklon v ramenách;

c, hlboký – úklon celého trupu v pravom uhle, zložené ruky sú v úrovni kolien

- **prostrácia:** ležanie tvárou k zemi, ako *prejav uponíženia sa pred Bohom* a aj ako *prejav hlbokej modlitby*. Toto gesto má svoje miesto pri kňazskej a diakonskej vysviacke počas litánií k svätým na začiatku liturgie veľkého piatku.

- **procesia:** je osobitná forma prejavu duševného stavu človeka s náboženským charakterom. V začiatkoch kresťanstva sa mohli vzhľadom na prenasledovanie konať jedine pohrebne sprievody. Po Milánskom edikte boli častejšie. Prototypom všetkých procesií bolo putovanie Izraelitov do zaslúbenej zeme. Procesia je obrazom nového Izraela, božieho ľudu *putujúceho za Kristom* do nebeského kráľovstva, čiže je to *obraz putujúcej Cirkvi*. Delíme:

1. procesie ku, alebo do.... dôraz na **mieste**
2. procesia s.... dôraz na **osobe**, predmete úcty
3. procesia na alebo pre.... dôraz na **vyprosovaní**
4. procesia vo svätej omši: na vstup, na evanjelium, s obetnými darmi, na sväté prijímanie

Liturgické symboly:

- **Svetlo** – vždy bolo atribútom božstva: „Zahalil si sa do svetla ako do plášťa...“. „Pravým svetlom, ktoré osvecuje každého človeka, je Ježiš Kristus. Prví kresťania, ktorí sa stretávali v noci, v katakombách, potrebovali svetlo. Je symbol Krista: „Ja som svetlo sveta...“ Svetlo veľkonočnej vigílie- symbol víťazstva Ježiš Krista nad temnotami hriechu a smrti. Pred každým bohostánkom svieti večné svetlo – pripomína pravé Svetlo sveta.
- **Chlieb** – symbol života, spásy, ale aj práce a námahy. Chlieb je najrozšírenejší a neodmysliteľný pokrm človeka. Je aj symbolom priateľstva a pohostinnosti, symbolom požehnanja. Ježiš pri Poslednej večeri – ponúka seba za pokrm ako chlieb z neba.
- **Voda** – nevyhnutná pre život. Zahasí smäd, očistí od špiny, uhasí oheň. Voda je pramatériou stvorenia sveta. „...Duch Boží sa vznášal nad vodami...“ Je symbolom života a čistoty. V liturgii- poliatie vodou pri krste, umývanie rúk v liturgii... svätená voda, asperges...
- **Víno** – slúžilo ako liek aj ako dezinfekcia. Boh dáva svojim nielen vodu, ale aj víno- aby rozveseľovalo srdce. Je symbolom radosti, duchovných darov. „Pite z neho všetci...“
- **Olej** – symbol vyznačenia, zasvätenia. Hodnosť sa získavala pomazaním. Tiež je symbolom požehnanja a uznania, milostí, aj daru milostí – Ducha Svätého. V liturgii- pri sviatostiach, pri určení kostola, oltára, kalicha, zvonov...
- **Soľ** – symbolom ochrany a životnej sily. Soľ chráni pokrm pred skazou a dodáva jedlu chuť. Je symbolom ochrany pred hriechom, pravej múdrosti- používa sa pri svätení vody.
- **Popol** – symbolom smútku, pominuteľnosti, pokánia. Kajúcnik v SZ sa obliekal do vrecoviny a posypal si hlavu popolom. V liturgii- na popolcovú strelu...
- **Kadidlo** – symbol modlitby a úcty. Pálenie kadidla bolo v SZ prejavom zvelebenia Boha. Mudrci z Východu doniesli malému Ježišovi kadidlo. Okiadzanie evanjeliára- symbol vznešenosti a ľúbezosti Božieho slova. Okiadzanie obetných darov- v podobe kruhu- že patria výlučne Bohu a v podobe kríža- že pripomínajú obeť kríža. Okiadzanie osôb- prejav úcty vzhľadom na ich spojitosť s Bohom.
- **Výzdoba** – symbolom veľkoleposti, krásy, vznešenosti.